

130 години предучилищно образование в България
130 Years of Preschool Education in Bulgaria

БЪДЕЩЕТО ЗАВИСИ ОТ НАСТОЯЩЕТО И МИНАЛОТО Скрижалите на предучилищното възпитание

Радка Славова

директор в МНП (1971–1991 г.)

Резюме. Република България е една от страните в Европа с добре развито обществено предучилищно образование на децата от 3–7-годишна възраст. Бележити просветни и културни дейци и видни държавници са в основата на теоретическата, практическата и законодателната дейност за развитието му като неразделна част от образователната система. То намира отражение във всички закони за развитие на учебното дело от 1880 г. до наши дни.

През 1934 г. се приема специална Наредба-Закон за предучилищното образование, което е ценен принос в училищното законодателство. Законите имат пожелателен характер, защото държавата не осигурява средства за изграждането и издържането им. Затова броят им бавно нараства.

Войните, кризите, природните и социалните бедствия стават причина много от детските заведения да се затварят. След Втората световна война, през 1944 г. в България функционират само 234 детски градини. След установяване на мирно развитие на страната, постепенно, съобразявайки се с икономическите възможности на държавата, започват да се строят нови сгради и да се преустройват вили, къщи и апартаменти за детски заведения. През 1990 г. всички деца, по желание на родителите, можеха да постъпят в тях.

Политическите и икономическите промени през 1989 г. се отразиха негативно на предучилищното възпитание. Много от детските градини, настанени в приспособени сгради, се върнаха на собствениците им. От 4590 детски градини през 2008 г. те намаляха на 2291. Сега отново има много чакащи за настаняване деца. Строят се нови детски градини, но те трудно ще задоволят потребностите на младите семейства.

Едновременно с увеличаване на обхвата на децата в детските градини, непрекъснато се обновява и съдържанието на възпитателно-образователната работа в тях. Изработват се програми, методически указания, ръководства за управление на детски градини. Детските учители се подготвят в педагогически училища за средно образование в полувисши учебни заведения след средно образование, а от много години само във висши учебни заведения.

Предучилищното възпитание в България се радва на положителна оценка от родителите, обществеността и от чуждестранни организации – Юнеско, Уницеф и ОМЕР – специализирана световна организация за предучилищно образование.

Keywords: laws, preschool education, kindergartens, childcare teachers

Тази година българската общественост и просветните дейци ще честват 130-годишнината на предучилищното възпитание в България. Юбилеят е повод да се проследи динамиката в неговото развитие от създаването му до наши дни. Той дава възможности за разкриване мястото и ролята на бележити просветни, културни и държавни дейци, дали своя принос за развитието и утвърждаването на мястото и ролята му в образователната система на България.

Във втората половина на XIX век видни български интелектуалци продължават възрожденските идеи на своите предци, прегръщат философските възгледи на Просвещението от Франция, Германия и Русия, насочват вниманието си към повишаване на образователното равнище и културата на народа. През този период се откриват много училища и читалища, строят се черкви. Засилва се и борбата за националното ни освобождение. На първото „Народно събрание“, проведено в местността Оборище край Панагюрище на 7. IV. 1876 г., 56 депутати (въстаници) обсъждат въпроси, свързани с подготовката и провеждането на въстание за освобождението от турско робство. Победата на Русия във войната, в която участват и българските опълченци, отвори пътя на по-нататъшното свободно развитие на България. Това е периодът, в който под влияние на западноевропейските мислители и педагози – Жан-Жак Русо, Херберт, Песталоци, Спенсер, Фридрих Фрьобел, и руските – Белински, Ушински, Водовозова и др., се поставят идейните основи **за поява и развитие на предучилищното възпитание, организирано в „детски училища“, „забавачки“ и детски градини, както са познати през годините.** В периодичния печат и преди всичко в педагогическия широко се дискутират проблемите на децата за приобщаването им към натрупания от човечеството многовековен опит, както и подготовката им за училище като условие за по-добрата успеваемост в по-горните степени на училищното образование.

През 1861 г. за първи път в сп. „Български книжници“, издавано в Цариград, Тодор Бурмов запознава българската общественост с развитието на „Детските градини“⁽¹⁾ в Европа и Америка. Драган Цанков, педагог и общественик, публикува редица статии в сп. „Читалище“, разработва и **Примерен устав и Правилник, които публикува през 1874 г.** В тях той теоретично разработва своите педагогически възгледи за целта, задачите, съдържанието, методите на работа, организацията на дневния режим и дори изискванията за сгради на детски градини. Включва забавачките в системата на народното образование като равностойна структурна единица. **Така още в самото идейно начало детската градина се приема като първо звено на народната просвета.**

През същата 1874 г. Никола Живков, учител в гр. Велес – Македония, открива детска градина в рамките на турската империя. Начинанието има голям успех. Населението около Велес – предимно българско, започва да открива и в други села подготвителни групи към училищата. В Сръбско-турската война

през 1876 г. като войвода Никола Живков предвожда 210 български войници, които смело се бият срещу турската армия. В тази война той посвещава стихотворението си „Черняев марш“ на руския генерал Черняев и по популярна немска мелодия го превръща в песен. Същата тази песен по-късно след редакцията на Иван Вазов става химн на Царство България – „Шуми Марица“. Никола Живков е опълченец. В редовете на руската армия пише прокламации от българския народ да воюва на страната на Русия, да подпомага войниците и опълченците. Сътрудничил е с Георги С. Раковски и с Христо Ботев. След Освобождението се занимава с педагогическа и обществена дейност.

Никола Живков отваря първата българска детска градина в свободна България в Свищов през 1882 г. Познавайки възгледите на западноевропейските и руските педагози и преди всичко на Фридрих Фрьобел, той организира детската градина въз основа на неговите теоретични виждания и педагогически опит. За времето си те са най-прогресивни, наложили се вече в много други страни. Няколкото на брой детски градини в Свищов и в някои други градове той нарекъл „Детинска мъдрост“. Той изработва и първото ръководство за работа с деца в дома от 1 до 3 години и от 3 до 7 години в детските училища. Където и да работи – като учител или инспектор, отваря детски градини или дава указания за откриването им. Във Варна подготвя детски учители, които впоследствие отиват на работа в образцовата детска градина към Курса за детски учители при девическата гимназия в София. Той е и депутат. Пръв от всички пледира пред Народното събрание за отпускане на средства за развитие на предучилищното възпитание. Публикува много статии по просветни и други общественозначими проблеми. Поет, белетрист, драматург, личност, която заема своето достойно място в съкровищницата на просветното дело и културата на България.

Дейността на Никола Живков най-добре е оценена от проф. д-р Иван Шишманов, един от великите строители на Третата българска държава. Философ, професор по литература и културна история, фолклорист, допринесъл много за духовността на българина. Неговото име се свързва идейно с основаването на: Народния театър, Софийския университет, Музикалното училище, Художествената академия, Етнографския музей, много библиотеки и читалища. Иван Шишманов определя **Никола Живков като „Апостол на общественото предучилищно възпитание в България“**. Тази година ще се чества 150-годишнината на проф. Шишманов и следва да се използва неговата оценка за първооснователя на детските градини в България.

След Освобождението правителствата чрез Министерството на народното просвещение (по-късно МНП, понастоящем МОМН) и с помощта на своите просветни органи в окръзите и общините осъществяват просветната политика в Царство България, в НРБ и РБългария. Подготвят закони, които се приемат от Народното събрание. Въз основа на тях се изработват наредби, правилни-

ци, упътвания и указания за различните видове и степени детски, учебни и учебно-възпитателни заведения.

В първите закони на Царство България – в Привременния устав на народните училища от 1878 г. на министър Марин Дринов, в Закона от 1880 г. на Иван Гюзелев за материалното поддържане и учебното преустройство на училищата, както и в Закона за обществените и частните училища от 1885 г. на Рачо Каролев няма законодателни решения за предучилищното възпитание. Във всички тях се правят значими промени за подобряване на образователната система в страната. Поставяйки изисквания за повишаване качеството на обучението, особено в началните училища, трудностите на учителите в първи клас предпоставят изисквания за подготовка на децата за училище. Затова в следващия закон със специална забележка е записано, че могат да се отворят забавачници за деца от предучилищна възраст. На тях се отрежда предимно възпитателна функция с превес на нравственото възпитание и патриотични чувства чрез песни, игри и достъпни занятия за възпитание в любов към Отечеството.

По решение на Берлинския конгрес от 1878 г. Източна Румелия се обособява като самостоятелна област в Южна България под пряката политическа и военна власт на Турция. Въпреки трудностите в областта се създават и функционират всички държавни структури, които се ръководят от генерал-губернатор, подчинен на султана. Министър на образованието става учителят, педагогът и виждащият перспективите в образованието **Йоаким Груев. Той пръв включва в Закона за началното учение в Източна Румелия член, с който се постановява, че могат да се откриват и детски училища за деца от 3 до 7 години.** С две неща трябва да запомним министър Груев – пръв включва детските градини в закон и пръв нарича забавачките, както са известни дотогава, *детски училища*. Това не е малко, нали?

Икономическият и културен подем след Освобождението и Съединението на Княжество България с Източна Румелия при управлението на Стефан Стамболов провокират педагогическите дискусии за възпитанието на децата от предучилищна възраст. Натрупаният педагогически опит, теоретичните разработки на чужди и наши учени създават условия в следващия **Закон за народно просвещение от 1891 г. въпросът за предучилищното възпитание да бъде законодателно решен.** Министър на народното просвещение е Георги Живков – педагог, учител, общественик, доброволец в Руската армия, кмет на Велико Търново след Освобождението, два пъти министър с най-дълъг стаж като такъв. Той е брат на Никола Живков и на Виктория Живкова, позната като Вела Благоева – първата учителка по педагогика, създала своята теория за предучилищното възпитание, направила опит да открие детска градина, но не успяла да осъществи мечтата си.

В новия закон Георги Живков включва постановки, с които цели издигане ролята и мястото на образованието и на учителя, за решаване на най-важните

национални цели на държавата: структурира образованието от детските училища до висшите училища, предвижда създаването и на училища за дефективни деца; въвежда безплатно предучилищно образование и задължително безплатно образование с 6-годишен курс на обучение. Това е постижение, казва Димитър Благоев, което нито Англия, нито Русия го имат.

Законът на Георги Живков има много голямо значение за предучилищното възпитание, защото въвежда задължително основно безплатно образование, в което включва и предучилищното възпитание, включва детските училища в системата на народното образование. В него конкретно се определят целите и задачите на детските училища. Посочва се начинът на приемането в тях, регламентират се режимът и заниманията с децата от 3 до 5 години и от 5 до 7 години. Основната задача на 5–6-годишните е подготовката им за училище. Георги Живков разбира, че без подготвени учители предучилищното възпитание не може да се развива. Към Девическата гимназия в София се открива Курс за подготовка на детски учители, а през 1888 г. – първата държавна детска градина, в която практикуват учениците. За директор на курса и на детската градина е поканена швейцарката Хенриета Матьо. В Дрезден, във Фрьобеловия институт Г. Живков изпраща девойки да се подготвят за детски учители. В резултат на законодателната дейност в много градове започват да се откриват детски подготвителни групи към училищата. Средства в бюджета не се предвиждат. Затова през годините детските градини се увеличават малко или намаляват съобразно с финансовите възможности и наличността на кадри.

В следващите закони се въвеждат изменения в образователната система, които не водят до промени в законодателството на предучилищното възпитание. Във второто правителство на Стефан Стамболов (на неговата Народнолиберална партия – той вече не е между живите) министър на народното посвещение става Иван Д. Шишманов (1903–1907 г.)

Иван Д. Шишманов не членува в нито една партия. Това му дава свобода да провежда просветна политика от позициите на високоерудирана личност, педагог и философ, насочена към качествено издигане на образователното равнище и културата на народа. Демократизира управлението, като запазва безплатното обучение на децата в детските и основните училища, обогатява учебното съдържание по история и литература, открива музикално училище и търговски отдел към училищата, училища за деца със специални нужди и ученически колонии. Оценявайки високо законотворчеството на Георги Живков, през 1891 г. подготвя сериозни изменения в структурата на образованието, отговарящо на развитието на страната и новите педагогически изисквания. Те не са приети поради падане на правителството.

Проф. Иван Д. Шишманов насочва вниманието си към откриване на млади талантиливи хора, подкрепя ги, а някои изпраща да учат или да специализи-

рат в чужбина. Издига статуса на българския учител. Изработва правилник за назначаване, преместване и уволнение на учителя, регламентира правата и задълженията му. Хигиенизира училищата, определя мястото и ролята на училищните настоятелства в живота на училището. И още, и още...

Проф. Иван Д. Шишманов е държавникът, ученият, мислителят, който като древните философи определя предучилищната възраст като фундамент за развитието на личността в бъдеще. Затова разширява задачите и дейностите в детските училища, чрез които се съдейства за повишаване на общото културно равнище на народа и изравняването му с другите европейски народи. Познава и високо оценява възгледите на Фридрих Фрьобел и на всички прогресивни западноевропейски педагози, на Драган Цанков, на Никола и Георги Живкови. Запазва безплатното предучилищно възпитание, полага грижи за подготовката на детските учители. **Отваря курс за детски учители като самостоятелно учебно заведение със свой бюджет, програма и правилник. Към него открива безплатно детско училище,** в което родителите внасят по 3 лева за закуска и по 1 лев за играчки и материали. То работи сутрин по 3 часа, а понякога и следобед по 2 часа. Публикува статии в България и чужбина за предучилищното възпитание. В девическите училища започва да се преподава педагогика, включваща запознаване с „Даровете“ на Фридрих Фрьобел, което впоследствие отпада, защото навлизат и други модерни възгледи за детското развитие.

При управлението на Демократическата партия със Закона на Никола Мушанов от 1909 г. философията на образованието основно се променя. Това води до структурни промени, до модернизиране на българското образование, разширяване на обхвата му до по-голям слой от населението, до по-щедро субсидиране на училищата. В закона се предвижда: обществено безплатно образование на децата от навършени пет до седем години; първоначално безплатно 4-годишно задължително обучение и 3-годишно прогимназиално безплатно образование. На последното се поставят сериозни изисквания да подготви учениците за постъпване в гимназиите. Гимназиите са: мъжки – реални, класически и полукласически, а девическите – реални и полукласически. И в двата вида девически гимназии се дават знания по педагогика. Профилира се и подготовката на учителските кадри за различните степени на образованието: детски, начални учители и учители по различните учебни предмети в прогимназиите и гимназиите. Това дава по-добра възможност за овладяване на специалните, педагогическите и методическите знания за различните възрастови групи и степени на образованието.

В закона се намалява времето за престой на децата в детските училища. Възъщност с този закон на подчинение на Министерството на образованието остават само полудневните детски градини. Домовете за деца от предучилищна възраст се включват към Министерството на социалните грижи. Това

се променя чак през 1948 г. от правителството на Отечествения фронт. Със закона се допуска откриването на частни детски градини – гръцки, еврейски, арменски и др. Частните детски градини започват да се увеличават. Те са с много по-добра материална база от българските. През 1906–1907 г. в страната работят 46 детски общински градини, в които са обхванати деца. След **изменението** на закона през 1909–1910 г. детските градини стават 63, с 3909 деца и 72-ма детски учители. Данни за частните детски градини не са намерени и не може да се проследи тяхното развитие.

В края на XIX и началото на XX век в педагогическия печат широко се разпространяват възгледите на педагозите марксисти – Димитър Благоев, Ламби Кандев и Виктория Живкова (Вела Благоева, спътница в живота на Димитър Благоев). Като оценяват високо новите прогресивни възгледи на западноевропейските и руските педагози, те свързват общественото предучилищно възпитание както с всестранното развитие на детската личност, така и със социалната функция, която то трябва да играе. Жената майка все повече влага своя труд във фабриките, в обслужващата сфера, в просветния и културния живот на страната. За децата им трябва да се откриват просторни детски градини, а не такива, каквито са били през тези години. **Те критикуват буржоазните правителства, че не отпускат средства за децата на трудещите се.** Въпроса обсъждат както в парламента, така и в общините, където има избрани съветници от Българската социалдемократическа партия (БСДП).

Войните – Балканската, Междусъюзническата и Първата световна война, оказват негативно влияние на развитието на образованието и особено на предучилищното възпитание. Общините и населението обедняват и не могат да поддържат детски градини. След войната постепенно женски дружества, църковни настоятелства и по-богати общини започват да отварят полудневни детски градини.

Въпреки следвоенните трудности, управлението на Александър Стамболийски (1920–1923) полага грижи за развитие на образованието, включително и на предучилищното възпитание. В Закона за народното просвещение на Стоян Омарчевски от 1921 г. се запазва прогимназията и безплатното и задължително основно образование. Въвеждат се глоби за родители, които не изпълняват задължението децата им да посещават училище. Детските училища (ПДГ) за децата от 5 години до постъпването им в училище са безплатни. Законът задължава общините с над 20 000 жители да откриват детски училища. Статистическите данни показват, че броят на детските училища и на децата в тях се увеличава. През 1920 г. в страната работят 36 детски градини с 1987 деца и 45 детски учители. През 1933 г. те вече стават 163 детски училища с 8030 деца и 180 детски учители.

Изменения и допълнения на Закона за народното просвещение са отразени през 1924 г. с министър-председател и министър на народното просвещение Александър Цанков. В него се обръща внимание на децата на бежанците,

които трябва да овладеят по-добре българския език и да се приобщят към ценностите на своя народ. Отново се потвърждава необходимостта от предварителна подготовка на децата за училище и приемственост в работата между детските и началните училища. Конкретизират се много въпроси, свързани с откриването и управлението на детските училища, със статуса на учителите като държавни служители и др.

След преврата на политическия кръг „Звено“ на 19 май 1934 г. на предучилищното възпитание се обръща по-голямо внимание. **Издава се първата и единствена самостоятелна Наредба-закон за предучилищното възпитание в България.** Това става със съдействието на Генчо Пиръов, който е назначен за инспектор по предучилищното възпитание в МНП. С Наредбата-закон (така се нарича, защото няма Народно събрание, което да приеме закон) за предучилищното образование, внесен от Янаки Моллов, се утвърждава нова система на общественото предучилищно възпитание в България с нови цели и задачи, структура, организация и подготовка на кадри. В нея се определят три типа детски образователни заведения: детска люлка за деца до 1 годинка, детска ясла за деца от 1 до 5 години и детска градина за деца на 5–7 години и детски домове за деца без родители. *Тя задължава общините с повече от 5000 жители и предприятия, в които работят повече от 20 жени с малки деца, да разкрият детски градини.* Дават се указания за отваряне на летни детски градини в усилените месеци при прибирането на реколтата.

Пенка Касабова, видна педагожка, директор на частен институт за подготовка на детски учители, на международно съвещание в Загреб през 1937 г. запознава присъстващите с Наредбата-закон, подготовката на учители и с откриването на различни видове предучилищни заведения. Особен интерес, по неин разказ, бил проявен към организацията и съдържанието на работата с децата в летните детски градини и педагогическата практика на студентките от двата института.

Наредбата оказва положително влияние за откриване на детски градини, увеличаване обхвата на децата в тях и на подготовката на педагогически кадри. През 1942 г. в страната функционират 285 детски градини, в които са настанени 13 617 деца. С тях работят 317 детски учители.

Политическите и икономическите промени в страната след Втората световна война създават условия постепенно и последователно да се решават проблемите на предучилищното възпитание. **В програмата на Отечествения фронт се казва, че той трябва да се грижи за създаване на детски ясли, детски градини и почивни станции.** През 1948 г. се решава въпросът за единно ръководство на детските градини. Дотогава полудневните детски градини се ръководят от Министерството на народната просвета, а целодневните детски градини – от Министерството на труда и социалните грижи. Там учителите са „възпитатели“ с друг статус, с по-малка годишна отпускателна и по-ниско заплащане.

Единното ръководство дава силен тласък за откриване на детски градини и преустройство на работата с децата в съответствие с новите изисквания на обществото и образователната система. Поради ограничените икономически възможности веднага след войната се откриват полудневни детски градини, летни детски градини (през юли и август) и временни – за майки, заети в сезонна работа по 6–8 месеца в годината. Започва и постепенно изграждане на целодневни детски градини, както и преустройството на подходящи сгради и апартаменти за тази цел. През 1944 г. в страната работят 243 полудневни детски градини, в които са обхванати 11 337 деца. С тях работят 287 детски учители. Функционират и няколко детски дома, които се ръководят от Министерството на социалните грижи. През 1969 г. броят на детските градини се увеличава на 8204, обхватът на децата – на 330 945, а детските учители – на 17 569. Но това са предимно полудневни, летни и временни градини. Строят се усилено целодневни детски градини, но техният брой е все още малък – 1650. Чакащите за настаняване деца в ЦДГ са много.

Единното ръководство, предоставено на Министерството на народната просвета, решава основния въпрос на предучилищното възпитание. То става първа степен и неразделна част от образователната система за децата от три- до седемгодишна възраст. Промените в образованието се отнасят и до предучилищното възпитание. В него настъпват структурни, количествени и качествени изменения. Разработват се много документи за организацията и управлението на различните видове детски градини, методически указания за работата на учителите в летните, временните, ношуващите и оздравителните детски градини, за работа с деца в смесените групи, упътване и правилник за работата в целодневните детски градини. Проектанти с помощта на много други специалисти разработват нормативи за строителство и обзавеждане на детски градини. Първите в София се строят в най-бедните квартали – „Банишора“, „Разсадника“, „Надежда“, „Ючбунар“.

Целодневните детски градини и обединените детски заведения – ясли и градини, се утвърждават като основна организационна форма, в която се работи за психо-физическото развитие и възпитание на децата и подготовката им за училище в съответствие с изискванията на образованието. Същевременно те дават спокойствие на семейството активно да работи в икономическия, културния и обществено-политическия живот на страната. За децата със специфични нужди се откриват специални и оздравителни заведения със седмичен или целогодишен престой в тях. Към някои детски градини се отварят ношуващи групи за майки, работещи на смени или пътуващи често в командировки.

Шестдесетте, седемдесетте и осемдесетте години на XX век са златни години в развитието на предучилищното възпитание. То се превърна в общонародно дело. Строителството, здравеопазването, храненето, управлението, организацията и съпътстващите ги проблеми се обсъждаха на наци-

онални, регионални и общински съвещания. През този период се извърши реструктуриране на системата, в резултат на което през 1990 г. работят 4590 целодневни детски градини и обединени детски заведения и 891 полудневни детски градини. Учителите от 17 569 през 1969 г. се увеличават на 28 776. Изградената материална база осигури възможност на всички деца една година преди постъпване в училище да посещават целодневна детска градина или полудневна детска градина към училищата.

Демократичните промени през 1989–1990 г. се отразиха негативно на предучилищното възпитание. Половината детски градини, настанени в приспособени сгради, се закриха, защото се върнаха на собствениците. Намаля раждаемостта. Много млади семейства емигрираха заедно с децата си в чужбина. Така нареченият възродителен процес, при който български граждани напуснаха България и се заселиха в Република Турция, се отрази на броя на децата в детските градини. През 2011 г. броят на детските градини намаля на 2138, децата – на 223 186, а педагогическият персонал – на 19 579.

Новите политически и икономически отношения създадоха условия София и големите градове да станат най-динамично развиващите се социално-икономически центрове. Привлечени от възможността да намерят работа, много млади семейства непрекъснато пристигат в тях. Това отново постави семейството, най-вече майките в трудно положение. Сега в тези градове има много чакащи за настаняване деца в детските градини.

От създаването си през 1882 г. до днес непрекъснато се обновява и учебно-възпитателната работа, провеждана с децата в детските градини. В началото предучилищното възпитание у нас се развива под влияние на педагогическите и философските възгледи на немския педагог Фридрих Фрьобел. Голямо отражение оказва и Методът на проектите, популяризиран от американската детска градина и Института за детски учителки към нея. Чрез курса на проф. Димитър Кацаров за подготовка на детски учители в практиката на детските учители навлизат и възгледите на италианската лекарка и педагожка Мария Монтесори. Обсъждат се и други педагогически възгледи на учени от това време. В практиката те се прилагат без педантичност, творчески, с внасяне на подчертан български народностен дух. Те оказват положително влияние върху цялостния педагогически процес в детските градини.

След Втората световна война българското предучилищно възпитание се развива под влияние на съветската педагогическа наука и практика. В страната започва да се проучва богатият опит на СССР (Съюз на съветските социалистически републики) и на другите социалистически страни. Руското списание „Дошкольное воспитание“ се разпространява в България. През 1948 г. се превежда от руски език „Ръководство за възпитателя в детската градина“, по което се работи в детските градини до 1962 г.

Същевременно много български учени и преподаватели – София Аврамова, Снежина Македонска, Маргарита Чернева, Елка Петрова, Цонка Шейтанова, Надежда Витанова, Стефка Алексиева, Емилия Николова и преподаватели от институтите за усъвършенстване и подготовка на детски учители, разработват отделни теоретични и методологични проблеми. Те стават основа за изработване на български програми за възпитателната работа в детските градини. През 5-6 години те непрекъснато се усъвършенстват, за да отговорят на изискванията на образователната система, на развитието на науката, на обществото и новите постижения, експериментирани в базовите детски градини. Програмите се съпътстват с методически указания за приложението им, с курсове в институтите, с национални и регионални съвещания.

За качествено подобряване на съдържанието на възпитателната работа голямо значение играе и излизащото от 1953 г. списание „Предучилищно възпитание“ под редакцията на проф. д-н Елка Петрова, впоследствие от проф. д-р Димитър Гюров. След промените през 1989 г. в детските градини се работи по няколко програми, разработени от различни творчески колективи. Издава се много литература за учителите и дидактически пособия и материали за работа на децата. Специална програма и указания има за подготовката на децата за училище.

Въпросът за подготовката на детски учители винаги е стоял на вниманието на педагогическите кадри, на общественици и държавници. Никола Живков пръв подготвя детски учители в Свищов, Варна и Русе. Към държавната девическа гимназия и детска градина в София **Георги Живков – министър на просвещението, открива курс за подготовка на детски учители**. Изпраща девойки да учат и в Германия. Проф. д-р Иван Д. Шишманов открива курс с отделен бюджет и програма и също изпраща в Дрезден девойки да следват във Фрьобеловия институт. В девическите гимназии в София, Пловдив и др. се преподава педагогика. **През 1900 г. Елизабет Кларк, американска мисионерка, открива частна детска градина и курс за подготовка на детски учители**. Впоследствие със свои ученички издава списание „Детска градина“. Нейната ученичка Пенка Касабова след завършване на висшето си образование в Чикаго започва преподавателска работа в курса, а впоследствие от 1932 г. до закриването му през 1942 г. е негова ръководителка.

Много детски учители се подготвят в СУ „Св. Климент Охридски“, в частните и държавните институции от видния учен, професор Кацаров. Извършва се и всестранна научна работа, свързана с развитието на децата и приложението в практиката на най-съвременните постижения.

След Втората световна война постепенно се разкриват осем държавни института за подготовка на детски учители с едногодишен и двегодишен или тригодишен курс на обучение след гимназия и педагогически училища за детски учители. На завършилите се дава възможност чрез задочно обучение

да завършат висше образование в някои от педагогическите университети. В СУ „Св. Климент Охридски“ се преподава дисциплината „Предучилищна педагогика“, а през 1984 г. се създава самостоятелен Факултет за детски и начални учители. Университетът през 1976 г. открива свой филиал в Благоевград, който прераства в самостоятелно висше учебно заведение – Югозападен университет „Неофит Рилски“. Висше образование детските учители получават и в университетите във Велико Търново, Шумен, Пловдив, Русе, Бургас, Стара Загора, както и в коледжите във Враца, Плевен, Пазарджик и Добрич, а квалификацията си могат да повишат в институтите за усъвършенстване на учителите в София, Стара Загора и Варна.

Голямо постижение на българското предучилищно възпитание е специалната подготовка на учителите, провеждащи музикалното възпитание на децата, завършили в миналото музикални средни училища, а днес – висши учебни заведения или факултети към тях. Допълнителните занимания – спортни, плуване, английски език, също се провеждат от висококвалифицирани учители.

Проучванията, лични и чрез литературни източници, ми дават основание да споделя, че **България е постигнала много високо ниво на развитие на своето обществено предучилищно възпитание. През 2011 г. обхватът на децата в детските градини е 74,9%. Това е много висок показател в сравнение с развитите западноевропейски страни**, въпреки че бяха закрити почти половината от детските градини. Днес отново, под натиска на майките и обществеността държавата отделя средства за ново строителство на детски градини.

Съдържанието на възпитателно-образователната работа непрекъснато се обновява. Вместо по една програма за възпитателната работа, по която работеха всички детски градини в периода на социалистическата система, сега повече творчески колективи разработват свои програми и указания. Така детските градини имат право на избор, което допринася за по-голямо творчество и удовлетворение. Подготовката на кадри се осъществява от високоподготвени професори, доценти, преподаватели, които поддържат връзка с педагогическата практика в детските градини.

Много детски градини членуват в Международната организация за предучилищно образование ОМЕР (съкращението е от френски език и е възприето от всички страни). ОМЕР е създадена през 1948 г. от видни интелектуалци от Англия, Швеция и участници в съпротивителното движение срещу фашизма от Франция и Полша. България е посещавана от ръководителите на организацията Ан Кюрда Скарт, която впоследствие става видна деятелка на УНИЦЕФ, Сузана Елбениер-Лебер, Мадлен Гутар, Ева Балке, Кандид Пино, Одрей Къртис и др. **България става член на организацията през 1985 г.** Това дава възможност на българските учени, преподаватели и детски учители да се запознаят с тенденциите в развитието на предучилищ-

ното образование в света, както и да представят българското предучилищно възпитание пред колегите си от други страни. Чрез нея се осъществява обмен на информация по всички въпроси, свързани с детството.

Детските градини имат голям авторитет сред родителите и обществеността. Това се дължи на неуморната, интелигентна и устремена в бъдещето работа на детските учители, които и в най-трудните периоди в развитието на предучилищното възпитание поддържаха високо ниво на възпитателно-образователната работа с децата. Затова трудът им е оценен високо не само у нас и от специализираната организация ОМЕР, но и от представители на УНИЦЕФ, ЮНЕСКО и от всички, които посещават България на държавно ниво, от обществени организации или при лични контакти.

В професионалната си кариера винаги се възхищавах от желанието на българския народ през годините да обгрижва своите деца, както и да ги приобщава към съвременното образование в унисон с икономическото и културното развитие на страната ни.

Нека предучилищното възпитание като първо звено, като първа степен на образователната система да бъде винаги в първите редици на обновителните процеси в страната!

БЕЛЕЖКИ

1. Автор на наименованието „детска градина“ е Фридрих Фрьобел.

ЛИТЕРАТУРА

- Колев, Й. (1999). *История на предучилищното възпитание в България*. ISBN 954-8501-53-9.
- Петрова, Е., Шейтанова, Ц. & Славова, Р. (1979). *Предучилищното възпитание в Народна република България*. София: София прес.
- Славова, Р. (2010). *Да прегърнем времето. Ч. II. Път през годините*. София: Изд. „Парадигма“.
- Славова, Р., Петрова, Е. & Шейтанова, Ц. (1988). *Грижата за децата – грижа за бъдещето на България*. София: София прес.
- Чакъров, Н. & Начева-Петкова, В. (1961). *История на предучилищното възпитание в България*. София, Народна просвета.
- 100 години предучилищно възпитание в България*. (1984). Сб., София: Печатна база на МНП.
- Статистически годишници на Царство България, Народна република България и Република България*.

THE FUTURE DEPENDS ON PRESENT AND PAST. THE LEGACY OF PRESCHOOL EDUCATION

Abstract. Bulgaria is one of the countries in Europe with a well developed public preschool education for children of age between 3 and 7. Renowned educationalists and statesmen are in the base of the theoretical, practical and legislative activity for its development as an integral part of the education system. This reflects on every law for the development of the education system since 1880.

In 1934 a special Degree-Law for preschool education is passed, which is a valued contribution in the preschool legislature. The law was barely enforced, mainly because the government did not fund the establishment of new facilities. Hence, their number rises with a slow pace.

The wars, crises, natural and social calamities became one of the reasons why many childcare facilities stopped functioning. At the end of the Second World War in 1944, only 234 kindergartens functioned in whole Bulgaria. During the peaceful post-war period, gradually new childcare facilities were established, in accordance with the economical state of the country. In 1990 the existing 4590 preschool facilities were able to accept almost every child in a kindergarten.

The political and economical changes after 1989, as well as migration and demographic changes, had a negative impact on the preschool education. From 1990 to 2008 the number of kindergartens has decreased from 4590 to 2291. Now families have to wait in line in order to have their children accepted in a kindergarten. New structures are being built, but they will hardly meet the needs of the young families.

In coherence with the increase in the acceptance coverage of the kindergartens, the educative material provided is also constantly renewed. New programs, methodological instructions and guidelines for management of childcare facilities are being elaborated. Since many years all the preschool teachers must obtain a university degree.

Preschool education in Bulgaria is bestowed with a positive mark from parents, the community and foreign organizations, such as UNESCO, UNICEF and OMEP – a world organization specialized in preschool education.

Radka Slavova

✉ Director of the Ministry of Education (1971–1991)
e-mail: slavov.kiril@gmail.com